

Využití tonální písňové metody při výuce studentů učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Pavel Režný

Summary

The contribution deals with the tonal song method of Ladislav Daniel and its use in music education in various types of schools, especially for students of teaching at primary schools. This method also has an indispensable place in voice and intonation training in selective children's choirs. Its specificity is its link to Czech, Moravian and Slovak folk songs.

Při hledání na nejčastěji používaném zdroji, na internetu, se dočteme např., že:

„Daniel, Ladislav, hudební pedagog, amatérský nástrojař a hudebník, narozen 29. 5. 1922, Kolín, zemřel 16. 2. 2015“

(https://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=5230).

Hudebních oblastí, do nichž tento velmi milý a do posledních chvil vitální člověk zasáhl, je nepochybně celá řada. Můžeme uvést např. jeho učebnice hudební výchovy (učebnice jsou koncipovány tak, že obsahují současně i metodiku), výrobu historických replik hudebních nástrojů a cimbálů, jím vytvořenou Metodiku hudební výchovy s podtitulem Know how učitele hudební výchovy (Daniel, L.: Metodika hudební výchovy. 3. dopl. vyd., Montanex Ostrava 2010, 95 s., ISBN 978-80-7225-329-6.), celý systém výuky hudební výchovy koncentrovaný především do sítě škol s rozšířenou hudební výchovou a tak bychom mohli pokračovat. Významně zasáhl do přípravy budoucích učitelů Hv také z pozice prvního vedoucího katedry hudební výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého, která vznikla v roce 1964 z původního Pedagogického institutu. V našem příspěvku se ale chceme zabývat především oblastí vokální intonace. Pojem intonace obecně zasahuje do několika oblastí. V lingvistice tím rozumíme melodii řeči. V hudební oblasti mluvíme v rámci instrumentální hry u nástrojů, kde se tvoří tón, o čisté, nebo nepřesné intonaci apod. Ve zpěvu jde o správné nasazení tónů nejčastěji v určité tónině a to nejen s pomocí

hudebního nástroje, ale i bez něho. Za tímto účelem vznikla ve světě celá řada intonačních metod, které našly své uplatnění při pěveckém výcviku.

Tou nejstarší je solmizace. Její autor, Quido z Arezza (995-1050) využil hymnu k počtě sv. Jana Křtitele „Ut queant laxis“ (<https://npm.org/wp-content/uploads/2017/07/DO-RE-MI-from-Ut-queant-laxis.pdf>). Původně šestistupňová řada byla v 16. století doplněna o sedmý stupeň „sí“ a původní slabika „ut“ byla změněna na „do“. Vedle dalších metod používaných v zahraničí: JALE - Richard Münnich (1877-1970), Battkeho metoda - Max Battke (1869-1916), Kodályho metoda - Zóltán Kodály (1882-1967) a dalších jako např. fonogestika, se u nás můžeme setkat s metodami Bohumila Čeňka - Bohumil Čeněk (1869-1960), nápěvkovou metodou Františka Lýska - František Lýsek (1904-1977), vokální stenografií Bohumila Kulínského - Bohumil Kulínský (1910-1988) a samozřejmě také s tonální písňovou metodou Ladislava Daniela.

Přestože Ladislav Daniel spojil svůj život zejména s Olomoucí, je logické, že se zde jeho metoda využívá v rámci intonačního výcviku na různých typech škol a u pěveckých sborů. Přirozeně nezůstává jen v daném regionu, ale setkáme se s ní rovněž u řady špičkových dětských sborů jako např.: Ostravský dětský sbor, Permoník Karviná, Campanella Olomouc, Pražský dětský sbor aj. Dětské sbory využívají buď přímo původní Danielovy materiály (Intonační cvičení I, Intonační cvičení II aj.), nebo mají k dispozici publikaci, jejímž autorem je známý sbormistr Čestmír Stašek (1926 – 2020) - Stašek, Č.: Hudebně pěvecký kurs pro dětské pěvecké sbory a jejich přípravná oddělení. NIPOS – Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, Praha 2006. Ten využil tuto metodu v rámci koncipování jednotlivých 24 lekcí, které tvoří tuto publikaci stejně jako u předchozích vydání: Panton Praha 1990 a IPOS Praha 2000.

Svou metodu při jejím vytváření nejprve vyzkoušel doma na vlastních dětech. Jeho syn Ladislav Daniel na to později vzpomínal se slovy: „Byl jsem první, na kom si intonační metodu písňovou vyzkoušel. Naučil mě ji a dosud tak intonuji“ (e-mail z 27.6.2022). Prvotním impulsem bylo, že nebyl spokojen se solmizací. On sám intonoval podle paměťového propojení představovaných tónů s hmaty na trumpetě, na níž se v dětství naučil hrát. Při uvažování o využití solmizace dospěl k závěru, že pouhé slabiky (Do, Re, Mi, Fa, Sol, La, Si, Do) nevyvolávají očekávané tónové představy. Postavil svou metodu na tom, že je třeba žáky dopředu učit vybrané

lidové písně, aby v okamžiku, kdy podle nich mají intonovat, tak je už dobře znali a měli je zažité. Alfou a omegou dané metody tak je perfektní znalost „opěrných písní“. Při jejich výběru je vhodné vycházet z těch písní, které už žáci znají z dřívějších a jen je doplnit o písně na zbývající opěrné stupně. Cílem je, aby si v dané tónině žák vybavil začátek písně, která začíná požadovaným stupněm. Nabízí se zde i varianta písní z jiné žánrové oblasti, podstatné je jejich perfektní znalost, která se promítne do schopnosti je začít v zadané tónině.

V rámci výuky se s intonační písňovou metodou Ladislava Daniela studenti setkají na odborném studiu Hv i v rámci studia učitelství na 1. stupni základní školy. Studenti musí nejprve zvládnout základní požadavek, jímž je vybrat si lidovou píseň, která začíná potřebným stupněm. Vybírat mohou z různých zpěvníků, řada návrhů je uvedena v tištěných Intonačních cvičeních I (tzv. skládačky). Je tedy třeba, aby si každý vybral takové písně, které bezpečně ovládá a je schopen si vybavit a zazpívat jejich začátek v různých tóninách. Předpokládá se, že každý bude čerpat z jemu dobře známých českých, moravských a slovenských lidových písní. U stupňů, které jsou obsaženy v tónickém akordu je velmi bohatý výběr písní – např. 1., 5. a 8., nepoměrně užší výběr použitelných písní je ale u 2., 4., 6. a 7. stupně. Tady skutečně záleží na individuální znalosti a zkušenosti.

Příklady

1. stupeň: Ovčáci čtveráci (Kočka leze dírou...)

2. stupeň: Dívča, dívča (Hajha husy ze pšenice...)

Dív - ča, dív - ča, la - što - vi - čka,
 ví - dal sem ťa od ma - li - čka, a eš - tě ťa
 ko - lé - ba - li, a už mně ťa slu - bo - va - li.

3. stupeň: Maličká su (Halí belí...)

Ma - li - čká su, hu - sy pa - su, tan - co - va - la bych já,
až se třa - su, tan - co - va - la bych já, až se třa - su.

4. stupeň: Ondraš, Ondraš

Grave (♩ = 76) Janáček: Ukvald., č. 1

On-draš, On-draš, do-bře so-bě ro-zvaž,
do-bře so-bě ro-zvaž, ke-rou ce-stu iť maš.

5. stupeň: To je zlaté posvícení (Už je to uděláno...)

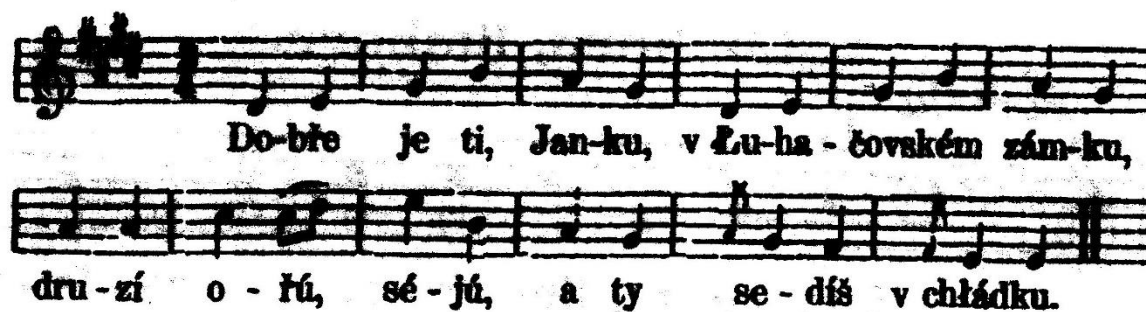
1. To je zla - té po - sví - ce - ní, to je zla - tá ne - dě - le,
2. To je zla - té po - sví - ce - ní, to je zla - té pon - dě - lí,
5
má - me ma - so a zas ma - so, k to - mu kou - sek pe - če - ně.
má - me ma - so a zas ma - so, ja - ko vše - ra v ne - dě - li.

6. stupeň: Ach není, tu není (Ó Velvary...)

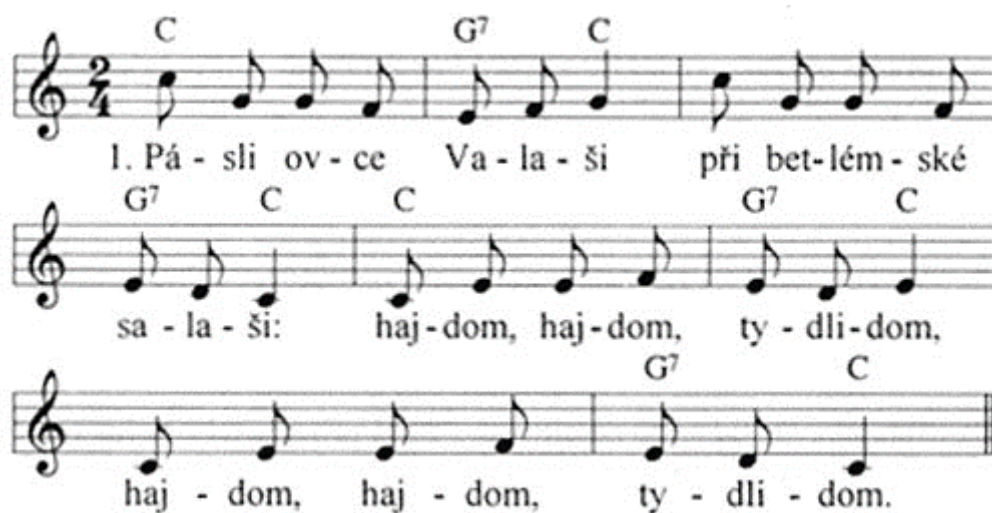
Mirně *Česká*

Ach, ne - ní tu, ne - ní, co by mne tě - ši - lo,

7. stupeň: Dobře je ti Janku

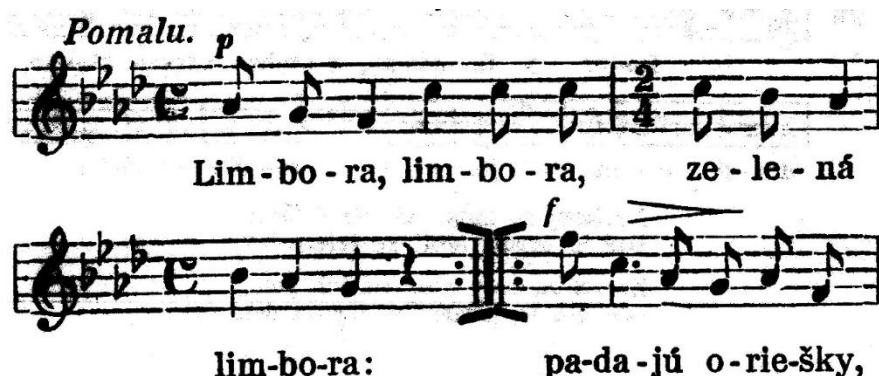
8. stupeň: Pásli ovce Valaši (Ráda, ráda, můj zlatej Honzíčku...)

spodní pátý stupeň: U panského dvora (Když jsem k vám chodíval...)

3. mollový stupeň: Limbora, limbora

Metodicky je třeba postupovat podle obtížnosti. Začíná se těmi stupni (tóny), které jsou obsaženy v tónickém akordu: 1., 5., 3., 8., spodní 5.

Potom se přidávají ostatní: 2., 6., 7. a 4. stupeň. Všechny tyto stupně patří k písňím, které jsou v durových tóninách. Výjimkou je mollový 3. stupeň. Znalost těchto opěrných písňí a schopnost jejich praktické aplikace je podmínkou k tomu, aby dotyčný student byl schopen zaintonovat podle notového zápisu nejčastěji nějakou píseň. Postupuje se s využitím tonálního cítění. Pomocí nástroje se zadá konkrétní tónina (nejlépe celá kadence, nebo alespoň její závěr D7-T) a zpěvák postupuje buď stupnicovou řadou (jde-li o sousední spodní nebo horní tón), anebo použije tzv. „volný nástup“ pokud jde o větší tónový skok. Použije svou opěrnou píseň, kterou má naučenou pro daný stupeň (její začátek – první tón). Některé méně frekventované písňe je třeba se naučit a nechat je dostatečně „usadit“ a „ozpívat“. Je to důležité proto, aby se začátek bezpečně vybavoval a nepletl s jinou písňí. Někdy se opakuje chyba, která spočívá v tom, že student na text jedné písňe zpívá melodii jiné písňe. Nejčastěji jde u této záměny o písňe Dívča, dívča a Ondraš. Je to způsobeno tím, že pro zpěváka jsou obě písňe nové a nemá je dostatečně zažité a ukotvené v paměti.

Pěvecké dovednosti jsou alfa a omega hudební výchovy a schopnost čisté intonace v rámci tóniny k nim neoddělitelně patří. Podstatnou měrou k tomu přispívá i intonační metoda. Zvládnutí tonální písňové metody je průběžným kamenem pro studenty 1. ročníku učitelství pro ZŠ i v kombinaci se speciální pedagogikou. Předmět má název Sborová hlasová výchova a ke získání zápočtu za jeho splnění

v zimním semestru je třeba zazpívat opěrnou píseň na zadaný stupeň nejméně ve dvou různých tóninách. Při vstupním praktickém testu se obvykle najde celá řada studentů, kteří mají problém vůbec zopakovat zahráný tón. Jde o naprosté pěvecké začátečníky. Otázkou je, jak je něco takového možné. Nikdo v rodině s nimi nezpíval? Nikdy nebyli např. na táboře, kde se večer u ohně zpívají oblíbené písničky? A jak vlastně probíhala hudební výchova v rámci předškolní a povinné školní docházky na 1. a později 2. stupni ZŠ? U studentů prezenčního studia je kladem to, že mají možnost pravidelně trénovat v rámci výuky, tj. nejméně 45 minut týdně. Pokud to nakombinují s každodenním alespoň krátkodobým vlastním zpíváním, dokážou se posouvat relativně rychle vpřed. Nesmíme ale zapomínat na to, že jde o výrazně individuální záležitost. V obtížnější situaci jsou studenti kombinovaného studia. Pokud i tady jde o pěvecké začátečníky či rovnou o nezpěváky, nezbyvá jim nic jiného, než si najít někoho, kdo jim s přípravou bude pomáhat. I v dnešní době rozvinutých počítačových technologií je tu nezastupitelná úloha učitele.

Ukázalo se to i v době pandemie Covidu 19, kdy jedinou možností byla online výuka. Běžný PC v závislosti na kvalitě a rychlosti připojení neumožňuje vzájemnou interakci v reálném čase, zejména tehdy, pokud je připojeno několik desítek studentů současně. Je zde nezbytná kontaktní výuka, kdy vyučující může každému individuálně poradit. V čem dělá chyby, jak je odstranit, jak postupovat. Čím delší a bohatší je pěvecká zkušenost, tím lépe. Může to být zkušenost z rodinného prostředí, ze školy, úplně nejlépe z nějakého pěveckého sboru.

Dalším problémem při zvládnutí intonace podle tonální písňové metody je i vlastní zadávání tóniny. Opět je zde přímá souvislost s osobní praktickou pěveckou a instrumentální zkušeností. Můžeme pomocí počítače nabídnout nahrávky se zadáním tóniny a zahráním začátku opěrné písně. Je to ale pouze jedna z pomocných možností. Opět hodnotíme jako nejefektivnější kontaktní korepetici, kdy lze hrát kadence v různých tóninách a návodným způsobem individuálně dovést každého studenta k potřebným výsledkům, naučit ho poslouchat a správně analyzovat zahranou tóninu.

Není výjimkou situace, kdy student je schopen sice zazpívat ve spodní části jednočárkované oktávy, ale pokud se má posunout s melodií písně od g1 výš, činí mu transpozice ve vyšší poloze (s horní hranicí hlasového rozsahu kolem e2)

nepřekonatelný problém. Řešením je opět pravidelný hlasový trénink v delším časovém horizontu, nejlépe s konzultacemi s hlasovým odborníkem.

Pokud studenti zvládnou výše uvedená úskalí a naučí se potřebné opěrné písně, nemají později problém je efektivně využívat v rámci přípravy na výuku i později při výuce samotné.

V průběhu výuky studentů učitelství 1. stupně ZŠ v prezenčním i kombinovaném studiu se setkáváme se značně rozdílnou vstupní úrovní praktických dovedností, mezi něž patří i zpěv. Vzhledem k tomu, že se jedná o individuální dovednost, jež je podmíněna řadou různých aspektů rodinných i institucionálních, vyplývá z toho také skutečnost, že někdo zvládá požadavky snadno, jiný se musí hodně snažit v řádu několika měsíců. Ukazují se ale i některé problémy, které bychom u této metody našli (konkrétně např. při intonaci u spodního 5. stupně). Ve finále lze ale konstatovat, že nakonec požadavky drtivá většina studentů splní. Je jich každý rok jen v rámci 1. ročníku na katedře hudební výchovy okolo 250 (prezenční i kombinované studium). Bez praktického ovládnutí této problematiky by studenti nebyli schopni uspět v navazujících disciplínách v dalších ročnících učitelského studia, zejména v didaktice hudební výchovy.

O úspěšnosti, masovém rozšíření a aktuálnosti Danielovy intonační metody svědčí i fakt, že stále znovu vycházejí nová vydání jeho Intonačních cvičení. První vyšlo v roce 1965 a zatím poslední vydání je z roku 2021.

Literatura

Daniel, L. (2011). Intonační cvičení I: Praha: Schott Music Panton s. r. o. a Mainz: Schott Music Panton Mainz GmbH.

Résumé

Příspěvek se zabývá tonální písňovou metodou Ladislava Daniela a jejím využití ve výuce hudební výchovy na různých typech škol, zejména u studentů učitelství pro první stupeň základní školy. Tato metoda má rovněž nezastupitelné místo při hlasovém a intonačním výcviku u výběrových dětských sborů. Specifikem je její provázání na české, moravské a slovenské lidové písně

Klíčová slova: tonální písňová metoda, opěrné písně, intonace

Key words: tonal song method, support songs, intonation

doc. PaedDr. Pavel Režný, Ph.D. působí na Katedře hudební výchovy PdF Univerzity Palackého v Olomouci. Na katedře akreditoval program Sbormistrovství, je garantem a vyučujícím teoretických a zejména praktických disciplín v rámci některých akreditovaných programů. V současnosti vede Ženský pěvecký sbor DUHA Ostrava (od 1989) a Komorní smíšený sbor ATENEO UP Olomouc (od 2001). V minulosti také dlouhodobě spolupracoval s Ostravským dětským sborem (např. Cena jury a publika Montreux 2003). Bohatá koncertní cantus choralis 229 činnost a spolupráce se sbory doma i v zahraničí (Slovensko, Polsko, Maďarsko, Norsko, Francie, USA) – řešitel projektů např.: Grundtvig Be Together, IVF Visegrad Choral Bridges, Česko-německý fond budoucnosti a další. Cena Jana Šoupala, Mezinárodní cena Stanislava Moniuszky, 17 vydaných CD aj.